

predmetima proizvodnje i prema njoj samoj jest samo konzekvencija toga prvoga odnosa. I ona ga potvrđuje. Tu drugu stranu posmatrat ćemo kasnije.

Dakle, kad pitamo: koji je suštinski odnos rada, onda pitamo za odnos radnika prema proizvodnji.

Mi smo dosad promatrali otudjenje, ospoljenje radnika samo s jedne strane, naime, njegov odnos prema proizvodima njegova rada. Ali otudjenje se ne pokazuje samo u rezultatu, nego i u aktu proizvodnje, u samoj proizvodnoj djelatnosti. Kako bi se radnik mogao tudje suprostaviti proizvodu svoje djelatnosti ako se u aktu same proizvodnje sam sebi nije otudjio: proizvod je samo rezime djelatnosti, proizvodnje. Ako je, dakle, proizvod rada ospoljenje, onda sama proizvodnja mora biti djelatno ospoljavanje, ospoljavanje djelatnosti, djelatnost ospoljavanja. U otudjenju predmeta rada rezimira se samo otudjenje, ospoljenje u samoj djelatnosti rada.

U čemu se, dakle, sastoji ospoljenje rada?

Prvo, da je rad radniku spoljašnji rad, tj. da ne pripada njegovoj suštini, da se on stoga u svom radu ne potvrđuje, nego poriče, da se ne osjeća sretnim, nego nesretnim, da ne razvija slobodnu fizičku i duhovnu energiju, nego mrcvari svoju prirodu i upropašćava svoj duh. Stoga se radnik osjeća kod sebe tek izvan rada, a u radu se osjeća izvan sebe. Kod kuće je kad ne radi, a kad radi nije kod kuće. Stoga njegov rad nije dobrovoljan, nego prinudan, prisilan rad. Stoga on nije zadovoljenje jedne potrebe, nego je samo sredstvo da zadovolji potrebe izvan njega. Njegova tudjost jasno se pokazuje u tome što se rad izbjegava kao kuga čim ne postoji fizička ili druga prisila. Spoljašni rad, rad u kome se čovjek ospoljuje, jest rad samožrtvovanja, mrcvarenja. Napokon, spoljašnost rada pojavljuje se radniku u tome što on nije njegov vlastiti rad, nego rad nekoga drugoga, što mu on ne pripada, što on u njemu ne pripada samom sebi, nego nekome drugome. Kao što u religiji samodjelatnost ljudske fantazije, ljudskog mozga i ljudskog srca djeluje nezavisno od individuuma, tj. djeluje na nj kao tudja, božanska ili djavolska djelatnost, tako djelatnost radnika nije njegova samodjelatnost. Ono pripada drugome, ona je gubitak njega samog.

I tako dolazi do toga da se čovjek (radnik) osjeća samodjelatan samo u njegovim životnim funkcijama, u jelu, piću i radjanju, najviše još u